УДК 37.035.6(477)

І.М. Стадник, ст. викл. *(ПФ ХДУХТ, Первомайськ)*
О.М. Каширська, викл. *(ПФ ХДУХТ, Первомайськ)*
А.В. Мусієнко, пров. бібліотекар *(ПФ ХДУХТ, Первомайськ)*

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИГИ В УКРАЇНІ

Досліджено еволюцію українського книгодрукування та проблеми національної книги на сучасному етапі

Рассмотрен вопрос развития украинского книгопечатания и проблемы национальной книги на современном этапе

The question about the development of Ukrainian book publishing is considered and the problems of national book on the modern stage are analyzing.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах реалізації нової стратегії сучасної освіти, виконання непростих і відповідальних завдань її реформування, вироблення новітньої методології всього комплексу науково-дослідної роботи та навчально-виховного процесу, зорієнтованих на особистісно-індивідуальне навчання, важко переоцінити роль книги, яка завжди була і залишається важливим чинником духовної культури людства.

Людина читаюча, на відміну від нечитаючої, здатна мислити проблемно, більш адекватно оцінює будь-яку ситуацію, має більший обсяг пам'яті та активне творче уявлення, швидше вступає в контакти, більш критична і самостійна в судженнях і поведінці.

Нове тисячоліття поставило дві глобальні проблеми перед світом читачів: проблему нової епохи – «електронного» друкарського верстата і проблему підтримки читання. Цифрові технології та Інтернет надали величезних можливостей у створенні та використанні електронних книг і приваблені все більшої кількості молодих клієнтів, але водночас відучають їх читати книги. Дані соціологічного опитування серед студентів Первомайського факультету ХДУХТ свідчать, що сьогодні читають книги не більше 10% молоді.

До зазначеного слід додати й небезпеку, яку несе сьогодні «віртуальна» культура, ті негативні чинники, що вона містить у своїй основі. Суспільство настільки зачароване процесом поширення вебмережі, інтернет-павутини, мобілізації зв'язку, що навіть не помічає замаху на інтелект та духовність народу. Примітивізація життя, моральна деградація українців із «віртуального» простору стрімко переходить у реалії часу. І тому, надаючи підготовці фахівців нову сучасну

якість, що відповідає потребам і перспективам науково-технічного розвитку суспільства у XXI ст., необхідно проводити цілеспрямовану роботу з повернення читача до традиційного читання, оскільки повноцінне читання з екранів, навіть найідеальніших комп'ютерів, важко уявити.

Вдивляючись у майбутнє, необхідно пам'ятати про минуле, говорячи про проблеми сучасної національної книги, слід повертатися до минулого. Актуальним, у світі вищесказаного, є соціологічне дослідження еволюції української книги і книгодрукування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час дослідження книги здійснюється у взаємодії її різних соціально-функціональних аспектів. Однією з актуальних проблем, що вивчаються соціологами, є вплив засобів масової комунікації на читачів, зокрема молодь. Цьому присвячені праці зарубіжних науковців Р. Ескарті, М. Харвея, Р. Бамбергера. Видатний канадський соціолог М. Маклюен показав, як нова технологія змінює соціальні уявлення про книгу. Відомий російський науковець Я. Штрайберг досліджує проблеми взаємодії електронної та друкованої книг.

В Україні останнім часом з'являються цікаві розробки питань соціології української книги, її ролі в розбудові національної культури. Серед дослідників слід назвати, В. Савіна, Л. Петрову, В. Студенкову, Е. Желудько, П. Голобуцького, О. Олександрову та ін.

Мета та завдання статті. Мета статті – провести соціологічний аналіз розвитку української книги та висвітлити проблемні питання сучасного стану процесу читання та функціонування книги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальний і духовний потенціал нації є сьогодні тією базою, на якій ґрунтується її політична й економічна могутність, статус у міжнародній ієрархії, подальші перспективи.

Українська книга повинна стати дієвим речником нових соціально-політичних і культурних процесів, що здійснюються.

Головну конкуренцію книзі становлять сучасні комп'ютерні інформаційні технології. Процес розвитку Інтернету відбувається настільки швидко, що через деякий період, як вважають вчені, усі університети, бібліотеки, редакції газет, державні установи та інші заклади будуть зв'язані між собою в єдину світову тотальну інформаційну космополітичну систему. Спеціалісти вважають, що в XXI ст. практично вся без винятку вироблена людством інформація набуде електронного вигляду. Все це сприяє формуванню прогнозів про відмирання бібліотек і книги у їх традиційному вигляді. Але минуло зовсім мало часу і багато хто став розуміти, що читати, особливо художні твори, з екра-

нів моніторів незручно, некомфортно і взагалі шкідливо. Сьогодні вже всім зрозуміло, що в епоху електронної інформації книга залишає за собою право на життя, відбувається загалом мирне співіснування електронних і друкованих книг. Електронні книги стали випускати, повторюючи шрифти, дизайн і навіть стиль друкованих.

Правильним було передбачення великого Т. Манна, який говорив, що книга не підвладна часу, якщо час, що крокує вперед, вбирає її в себе.

Функціонування книги та процес читання відбиває складні економічні умови існування громадян та послаблення їх соціально-політичних сподівань. Сучасний читач все більше схиляється до використання читання як способу відволікання його від суперечливої реальності, тому тепер публіцистика викликає значно меншу зацікавленість, порівняно з іншими жанрами.

Позитивною ознакою структурних змін у читанні є зростання уваги до поглибленого вивчення історії – основи більш проникливого розуміння сьогодення.

В Україні книгу шанували з давніх часів. Уведення християнства прискорило розвиток освіти та письменства. Для цієї доби притаманні своєрідний культ знання, мудрості, який безпосередньо пов'язувався з писемністю та книгою. Літописець «Повісті временних літ» порівнює книгу з ріками, що поять землю, називає її джерелом мудрості з незмірною глибиною, що втішає в печалі та стає уздою поміркованості [1, с.37].

Від XI ст. до нас дійшло лише кілька оригінальних пам'яток. До таких зразків давньої руської книги відносяться «Остромирове Євангеліє» (1056 – 1057 рр.), написане в Києві дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира, та «Ізборник» князя Святослава Ярославовича (1073 р.), що служив книгою для домашнього читання родини чернігівського князя Святослава. Передові люди тих давніх часів високо цінили книги. Цей факт відобразив літописець своїм ставленням до вчення книжного, говорячи, що велика користь є людині від навчання книжного, тому що книги вказують шлях до покаяння і мудрості.

Письменство і література розвивалися на Русі в зв'язку із загальним розвитком культури і потреб освіти. Найбільш поширеною була церковна література: Біблія, Євангелія, богослужебні книги, житія святих, патерики. Значне місце посідала перекладна література, що привозилася з Візантії та Болгарії. Це запозичення переломлялося через своєрідну місцеву призму і набувало місцевого руського колориту. Та все ж першорядне місце належить староруським оригінальним

пам'яткам письменства. У них найсильніше відбито народні традиції, національну самосвідомість. В оригінальній літературі XI–XII століть найвиразніше проявився творчий дух народу, його моральні і духовні сили.

Серед східних слов'ян українці отримали друковану книгу одними із перших. Найавторитетніший наш фахівець з питань друкарства І. Огієнко ділить початок українського друкарства на два періоди – виникнення українського друкарства поза українськими землями і фундація українського друкарства в Україні. 1491 року на прохання української громади німецький друкар Швайпольт Фіоль випускає у світ кириличним шрифтом «Часословець» та «Осьмигласник», які не лише були оформлені за зразком рукописних західноукраїнських книжок, а й набрані за тогочасним українським правописом [2, с. 30].

Основоположником постійного друкарства на українських землях став І. Федоров, який організував друкарню в 1573 році у Львові. Первісток книгодрукування в Україні – «Апостол» 1574 року – заклав міцну основу для подальшого розвитку освіти, культури. Без сумніву, потреба українського населення в навчальній книзі спонукала І. Федорова до випуску «Букваря» 1574 р., який він скомпонував на основі різних джерел.

У XVII ст. книгодрукування в Україні переживає період розквіту, який значною мірою пов'язаний з необхідністю ідеологічного опору окатоличенню й ополяченню. Друкарська справа поступово пересувається на схід. На той час відомі були такі друкарські центри, як Львівська братська друкарня, успадкована від І. Федорова, друкарня Києво-Печерської лаври (організатор – архімандрит Є. Плетенецький) 1615 р., у кінці сторіччя – Чернігівська (заснована у 1679 р. Лазарем Барановичем).

Великого розмаху й гуманістичного змісту надав роботі лаврської друкарні Петро Могила, видатний діяч просвітницького руху в Україні в першій половині XVII століття. Він першим запровадив друкування українською мовою, правив тексти церковних видань, писав до них передмови, вводив новий тип художнього оформлення книги, у якому поєднувалися візантійський, національно-український і західноєвропейський ренесансний стилі.

Складний шлях формування української нації в наступні часи не був сприятливим для поширення української книги. Після Хмельниччини та приєднання України до Росії починається наступ царизму на автономію України, що виражалося в намаганні нівелювати й уніфікувати всі галузі оригінального соціально-політичного та культурного життя українського народу.

Незважаючи на складні обставини, поряд з розвитком української історичної науки XVII–XVIII ст. дуже велике значення набув другий історично важливий соціокультурний процес – становлення української літературної мови. Першим провісником українського літературного відродження була «Енеїда» Івана Котляревського (1798 р.). Діяльність І. Котляревського на літературній ниві мала величезні національні, культурні, соціальні та навіть політичні наслідки для української історії. Він перший увів у літературу народну мову. І це було зроблено так майстерно, невимушено, природно, що відразу стало ясно: це не лише прекрасна літературна мова, а й мова великого народу – носія й творця величезної багатовікової самобутньої культури.

У перші роки літературного відродження українська книга не мала ні сталих видавців, ні широкого кола читачів. Українська література розвивалась завдяки зусиллям одиниць, які прагнули зберегти українську мову. З 1818 по 1841 роки в Петербурзі вийшло понад 20 українських книжок і збірників народних пісень. Півстоліття українська книга була явищем рідкісним, випуск навіть поодиноких видань був можливим завдяки нечисленним, відданим українському слову меценатам. Тому вражаючим був вихід найславетнішої книги українського народу – «Кобзаря» Тараса Шевченка, з якого починається новий етап розвитку писемної культури України.

На цьому зупиняємо історію української книги, яка пройшла довгий і складний шлях свого розвитку в боротьбі з русифікаторською політикою спочатку царського уряду, а потім тоталітарного режиму колишнього СРСР. Здавалося, що утворення Української держави (1991 р.) дасть потужний поштовх до виправлення ситуації. Але на сьогодні становище української книги є катастрофічним навіть на загальному кризовому фоні книжкової справи. Сьогодні на 59 книжок, які видаються в Україні, тільки одна виходить українською мовою; на одного українця випускається 0,75 книжки, на одного росіянина – 3,5, на одного поляка – 9, на одного німця – 17 [3, с. 7]. Отже, проблема національної книги – одна з найболючіших серед інших, які треба вирішувати негайно.

Останніми роками пожвавленню друкування і поширенню української книги сприяє Державна програма «Українська книга», книжкові форуми та ярмарки, які щорічно проводяться в Києві, Харкові, Львові та Одесі.

Висновки. Соціологічний аналіз еволюції національної книги віддзеркалює і значною мірою пояснює складнощі в соціальному, політичному, економічному та культурному житті України. Книга – це річ, предмет особливого роду, який народився і живе в суспільстві,

впливаючи на нього. Книга вчить людину працювати та сприймати цю працю як задоволення та радість. Саме читання, зусилля, вкладені в самого себе, формують нові якості людини, допомагають самовдосконаленню особистості. Сьогодні книга, читання повинні отримати своє справжнє соціальне призначення: бути комунікативним посередником, технологією інтелектуального розвитку, способом розвитку культурно-інформаційного поля суспільства.

Список літератури

1. Коцур, В. П. Історіографія історії України [Текст] / В. П. Коцур. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – 520 с.

2. Різун, В. В. Літературне редагування [Текст] / В. В. Різун. – К. : Либідь, 1996.– 240 с.

3. Ющенко, В. Освітні перспективи України [Текст] / В. Ющенко // Вища школа.– 2008.– № 10.– С. 3–7.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.
© І.М. Стадник, О.М. Каширська, А.В. Мусієнко, 2009.

УДК 396.1”20”(477)(1-15)

О.М. Варипаєв, канд. філос. наук
М.В. Обозна, асп.

ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ЗАХІДНИХ КРАЇНАХ

Розглянуто специфіку діяльності та теоретичних засад сучасних феміністських організацій, наукові дослідження жінок-феміністок, вплив об'єктивних умов життя у постіндустріальному суспільстві на зміну гендерної взаємодії в суспільстві. Взаємозв'язок інформаційного суспільства дозволяє виявити як глобальні, так і конкретно-історичні, локальні тенденції соціального розвитку, пов'язані з процесами гендерної рівності.

Рассмотрена специфика деятельности и теоретических основ современных феминистских организаций, научные исследования женщин-феминисток, влияние объективных условий жизни в постиндустриальном обществе на смену гендерного взаимодействия в обществе. Взаимосвязь информационного общества позволяет выявить как глобальные, так и конкретно-исторические, локальные тенденции социального развития, связанные с процессами гендерного равенства.

This paper described specificity of activity and theoretical bases of the modern feministic organisations, scientific researches of women-feminists, influence of objective conditions of a life in a postindustrial society on change of gender interaction in a society is considered. The interrelation of an information society allows to reveal both global, and